

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 13

Рівне – 2019

УДК 519.9 : 371. 13

Павелків Роман

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри вікової та педагогічної психології
ORCID iD: 0000-0002-6564-4507.

Безлюдна Валентина

кандидат педагогічних наук, доцент, професор
кафедри вікової та педагогічної психології
ORCID iD 0000-0003-3276-3427;

Осьмак Любов,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID iD 0000-0001-8188-7106
DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi13.129

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті висвітлюються питання розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у процесі вузівського навчання. Аналізується сутність комунікативних бар'єрів, простежується їх вплив на процес взаємодії між людьми у контексті ділової комунікації. Основна увага зосереджується на вивченні емоційного компоненту спілкування та його розвитку протягом трьохрічного інтервалу. Встановлено, що на початковому етапі навчання у вищій школі у студентів першокурсників простежується схильність до продукування і переживання комунікативних бар'єрів. Описані окремі особливості динаміки емоційних компонентів комунікації, з'ясовані взаємодетермінуючі зв'язки між показниками емоційних бар'єрів у спілкуванні, мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях, інтерактивної спрямованості особистості та емоційного інтелекту майбутніх психологів. Доведено, що у процесі професійної підготовки відбувається формування тих емоційних компонентів інтеракцій, які визначають продуктивність міжособистісної взаємодії та ефективність спілкування психолога з клієнтами, унеможливаючи чи зменшуючи бар'єри у їх комунікації. Простеження динаміки гармонійності комунікативних орієнтацій засвідчує позитивні зміни у мотиваційних установках майбутніх психологів.

Ключові слова: професійна компетентність, комунікативна компетентність, комунікативний бар'єр, емоційний компонент комунікації.

Постановка проблеми. Професійна підготовка психолога у вищій школі базується на формуванні основ його професійної компетентності, зокрема, тих її складових, які визначають успішність діяльності представників соціономічних професій (Завіниченко, 2003; Кокун, 2012; Павленко, 2005; Федоренко, 2002). Однією із професійно значущих характеристик психолога є здатність до організації ефективного індивідуального і групового спілкування, зокрема, подолання перешкод у комунікації, досягнення емоційного контакту та довіри у взаємодії із клієнтом (Низовець, 2011). Загалом, ефективна комунікативна діяльність є сутнісним компонентом професійної самореалізації психолога. Однією із її перешкод є потенційна можливість виникнення у процесі міжособистісної професійної взаємодії комунікативних бар'єрів – певних психологічних перешкод, які продукує людина щоб захиститися від небажаної, або небезпечної інформації. Вивчення проблеми комунікативних бар'єрів у життєдіяльності майбутніх психологів є актуальним завданням психологічної науки, вирішення якої дозволить не лише оптимізувати освітній процес у вищій школі, а й підвищити його результативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічних дослідженнях доведено, що у контексті міжособистісної взаємодії, в тому числі і у процесі реалізації різних видів професійної діяльності, можуть виникати специфічні комунікативні бар'єри, які мають соціальний або психологічний характер. З одного боку, ці бар'єри можуть виникати через те, що адекватне розуміння партнерами ситуації спілкування відсутнє, а також внаслідок соціальних, релігійних, політичних, професійних причин. З іншого боку, бар'єри під час комунікації можуть мати суто психологічний характер, виникаючи внаслідок індивідуальних психологічних особливостей людей, які вступають у взаємодію (наприклад, надмірна замкнутість, сором'язливість та ін.). Комунікативний бар'єр – це абсолютна чи відносна перешкода ефективному спілкуванню, суб'єктивно пережита чи реально присутня у ситуаціях спілкування, причинами якої є мотиваційно-орієнтаційні, індивідуально-психологічні, соціально-психологічні особливості психолога чи клієнта.

У дослідженні Федотюк (1997), присвяченому вивченню комунікативної здатності майбутнього психолога, остання інтерпретується як інтегративна властивість особистості, яка складається з когнітивного (професійна компетентність, рефлексивність, децентрованість мислення), емоційного (висока чуйність і тактовність, позитивне емоційне ставлення до почуттів іншого, максимальна щирість і відвертість у проявах власних почуттів), поведінкового (здатність до саморегулювання, коригування власних дій, впевненість, відповідальність) компонентів.

Формулювання цілей статті. Дослідження спрямоване на вивчення процесу розвитку емоційного компоненту комунікативної діяльності у процесі вузівського навчання як основи для послаблення комунікативних бар'єрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування особистісної компетентності студентів-психологів у сфері спілкування та їх готовності до подолання комунікативних бар'єрів нами використано комплекс методик, а саме опитувальники: «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» (авт. Бойко), «Мотиваційні орієнтації у міжособистісних комунікаціях» (авт. Ладанов, Уразаєва), «Інтерактивна спрямованість особистості (авт. Щукова в модифікації Фетіскіна), емоційного інтелекту (авт. Холл). У дослідженні брали участь 84 студенти, що навчаються на I - III курсах за напрямком професійної підготовки «Психологія».

Результати вивчення схильності студентів-психологів до продукування і переживання емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за методикою Бойко) засвідчують існування певних відмінностей у їх психологічній готовності до взаємодії з оточуючими. Зокрема, середній показник за цією шкалою у двох перших підгрупах знаходиться у межах 12 - 12,8 бала, що вказує на вплив «щоденних» емоційних розбалансувань на самопочуття та характер взаємодії з людьми. Найменш вразливими виявилися студенти третього курсу. Їх середній показник склав 7,7 балів, що дозволяє говорити про зниження фрустраційної податливості до впливу ситуаційних факторів.

Як видно з рисунку 1, у першокурсників найвищі показники визнання (3,3 бали) отримані за шкалами «Неадекватний прояв емоцій» та «Невміння керувати емоціями» (3,2 бали). Ці показники вказують як на існування певної нерегульованості емоційної сфери, так і усвідомлення респондентами власної неконструктивної емоційності, сприйняття її як перешкоди у спілкуванні.

Близькі за значенням до попередніх є і шкали «Невміння керувати емоціями» та «Неадекватний прояв емоцій» у студентів-другокурсників. Це свідчить про розуміння власної емоційності як бар'єра комунікації, та наявності активної рефлексії й критичного оцінювання афективної складової спілкування. У сприйнятті студентів третього курсу основними перешкодами у спілкуванні із клієнтами сприймаються ці ж характеристики, але їх представленість у них має нижчі показники. Найяскравіші зміни, що відбулися в емоційному компоненті спілкування протягом трьох років професійно зорієнтованого навчання зафіксовано за шкалою «Небажання зближуватися на емоційній основі». Це вказує на підвищення зорієнтованості на іншу людину як професійно значущу якість психолога, яка викристалізовується у процесі навчання.

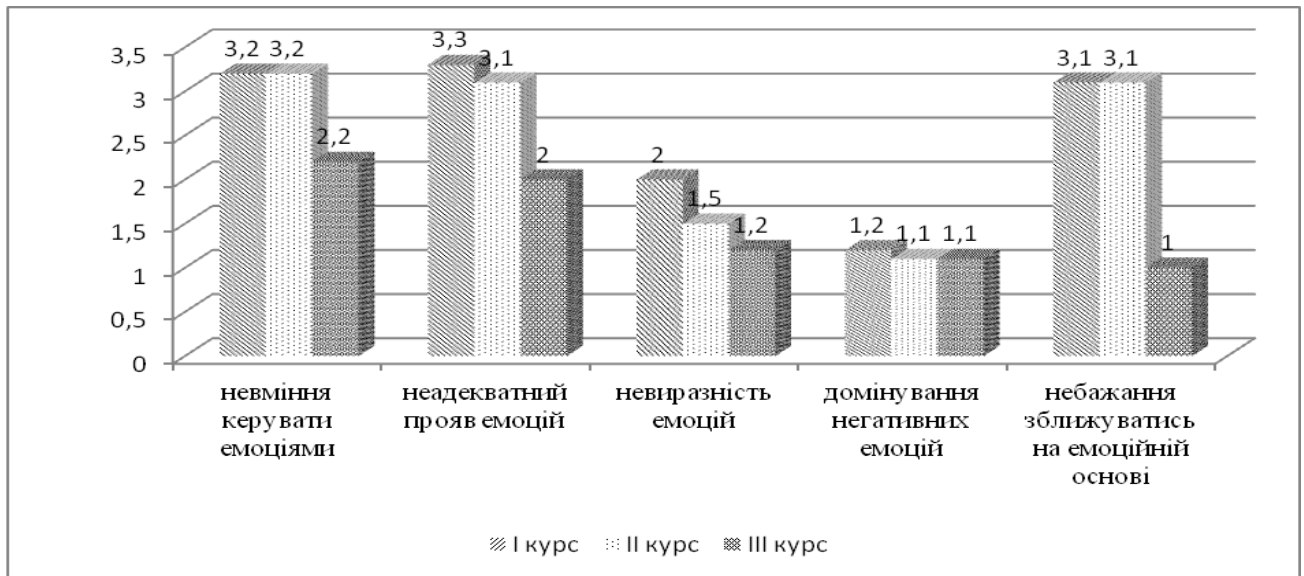

Рис. 1. Кількісні показники присутності ознак емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні студентів різних курсів

Важливу роль у розвитку комунікативного потенціалу особистості відіграє здатність людини простежувати емоційний контекст взаємодії, тобто відстежувати емоційні реакції оточуючих людей та усвідомлювати власну систему переживань. Ця здатність, як відомо, отримала назву емоційний інтелект. У нашому дослідженні ця когнітивна здатність аналізувалася за допомогою методики Холла.

Результати діагностики параметрів емоційного інтелекту подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Середні значення показників емоційного інтелекту (у балах)

n=84

Курс навчання	Кількісні показники за основними шкалами методики (у балах)					
	емоційна усвідомленість	управління своїми емоціями	самотивація	емпатія	розпізнавання емоцій інших	загальний показник емоційного інтелекту
перший	9	1	5	7	7	29
другий	9	2	5	12	10	38
третій	9	4	10	12	8	43

За результатами обстеження виявлено тенденцію зростання показників емоційного інтелекту за шкалою «Управління своїми емоціями» (від 1 бала у підгрупі студентів першого курсу до 2 та 4 балів у двох наступних підгрупах відповідно). Позитивна динаміка простежується також за шкалою «Самотивація» (із 5 балів у двох перших підгрупах, до 10 балів у третій). Яскраві позитивні зміни ми зафіксували також за шкалою «Емпатія» (із 7 балів у підгрупі першокурсників, до 12 балів у представників двох наступних підгруп). Це позитивна тенденція, оскільки вона демонструє формування диспозиційних основ професійної діяльності психолога. У цілому, динаміка загальних показників емоційного інтелекту проявилася у зростанні їх значень від першого до третього курсів (від 29 балів до 38 і 43 балів відповідно). Таким чином, можна відмітити наявність позитивних змін за шкалами емоційного інтелекту, які забезпечують конструктивне спілкування майбутніх психологів із клієнтами.

Не менш значущу роль у налагодженні взаємодії з іншими людьми у процесі професійної діяльності має і мотиваційний компонент. Результати діагностики мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення результатів дослідження мотиваційних орієнтацій (у балах)

Курс навчання	Кількісні показники представленості різних типів орієнтаційних установок у студентів різних курсів			
	орієнтація на прийняття партнера	орієнтація на адекватне сприймання партнера	орієнтація на досягнення компромісу	загальний показник гармонійності комунікативних орієнтацій
перший	22	21	18	61
другий	23	22	19	64
третій	24	22	19	65

Після проведення діагностичного зрізу ми отримали дані, які фіксують тенденцію до зростання показників за всіма шкалами методики. Тому можна стверджувати, що у процесі професійного навчання у майбутніх психологів формуються основи гуманістичної спрямованості. Загальний показник гармонійності комунікативних орієнтацій зріс із 61 до 65 балів. Отже, мотиваційні установки психологів на взаємодію із клієнтами стають більш цілеспрямованими та конструктивними.

Результати вивчення інтерактивної спрямованості майбутніх психологів (див. табл. 3) також вказують на те, що у процесі професійної підготовки психолога (від першого до третього курсу) відбувається зменшення тих особливостей, які обумовлюють комунікативні бар'єри у професійній діяльності.

Таблиця 3

Показники інтерактивної спрямованості студентів-психологів (у балах)

Курс навчання	Шкали інтерактивної спрямованості		
	спрямованість на особистісні інтереси	спрямованість на взаємодію та співпрацю	маргінальна спрямованість
перший	10	9	12
другий	9	11	11
третій	10	15	11

За перші три роки навчання особливо помітно збільшилися показники спрямованості майбутніх психологів на взаємодію та співпрацю з іншими людьми (від 9 балів на першому році навчання до 15 балів на третьому). Динаміка орієнтації на особистісні інтереси нами не виявлена, а значення за шкалою «Маргінальна спрямованість» змінилися несуттєво. Отже, у процесі професійної підготовки психологів відбувається формування тих емоційних компонентів інтеракцій, які визначають продуктивну міжособистісну взаємодію і ефективне спілкування та унеможливають чи зменшують бар'єри у комунікації із клієнтами.

Наступним етапом обробки результатів дослідження було здійснення кореляційного аналізу емпіричних даних. Нами з'ясовано, що у студентів I курсу існує пряма залежність між наступними параметрами: а) загальний показник вияву комунікативних бар'єрів

корелює із нездатністю управляти емоціями ($r=0,658$, $p \geq 0,05$) та низькою самомотивацією ($r=0,715$, $p \geq 0,05$); б) загальний показник емоційного інтелекту позитивно корелює із самомотивацією ($r=0,774$, $p \geq 0,05$) та здатністю розпізнавати емоції інших ($r=0,694$, $p \geq 0,05$); в) загальний показник гармонійності комунікативних орієнтацій корелює із загальним показником емоційного інтелекту ($r=0,555$, $p \geq 0,05$); г) між показниками спрямованості на взаємодію та партнерство і маргінальними орієнтаціями виявлено негативний зв'язок ($r= -0,55$, $p \geq 0,05$).

Отже, у студентів першого курсу невміння управляти власними емоціями, небажання емоційно взаємодіяти з клієнтом, маргінальні переживання виступають предикторами виникнення комунікативних бар'єрів. При цьому бажання і здатність розпізнавати та оцінювати емоції іншої людини визначаються загальним рівнем емоційного інтелекту. Останній обумовлює також продуктивний характер комунікативних орієнтацій першокурсників.

За результатами кореляційного аналізу діагностичних показників у групі студентів другого курсу отримали наступні залежності: а) загальний показник емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні негативно корелює із параметрами усвідомленості емоцій ($r= -0,697$, $p \geq 0,05$), управління своїми емоціями ($r= -0,746$, $p \geq 0,05$); самомотивацією ($r= -0,890$, $p \geq 0,05$) та здатністю розпізнавати емоції інших ($r= -0,875$, $p \geq 0,05$); б) маргінальна спрямованість негативно корелює із показниками спрямованості на взаємодію та партнерство ($r= -0,783$, $p \geq 0,05$). Отже, у студентів другого курсу комунікативні бар'єри у міжособистісній взаємодії із клієнтом визначаються, насамперед, нездатністю рефлексувати власні емоційні стани та переживання клієнта, недостатньою вмотивованістю взаємодії та некерованістю власних реакцій.

У вибірці студентів третього курсу загальний показник емоційних бар'єрів негативно корелює із параметрами емпатії ($r= -0,673$, $p \geq 0,05$), здатністю розпізнавати емоції інших ($r= -0,727$, $p \geq 0,05$), орієнтаціями на прийняття партнера ($r= -0,677$, $p \geq 0,05$) та спрямованістю на взаємодію та співпрацю ($r= -0,787$, $p \geq 0,05$). Отже, розвиток професійно значимих якостей, а саме диспозиційних установок діяти в інтересах клієнта, позначається на зниженні показників комунікативних бар'єрів у взаємодії із клієнтом.

Для з'ясування відмінностей та динаміки діагностованих нами показників у студентів I-III курсів ми здійснили їх статистичне порівняння із застосуванням t-критерію Стюдента (див. табл. 4).

Таблиця 4

Зіставлення показників визнання наявності комунікативних бар'єрів студентами різних курсів

Порівняння результатів		Основні комунікативні бар'єри					
		Невміння керувати емоціями	Неадекватний прояв емоцій	Невизнаність емоцій	Домінування негативних емоцій	Небажання зближуватись на емоційній основі	Загальний показник емоційних бар'єрів
першого і другого курсів	t-статист	-1,19511	0,885335	1,88468	-0,897231	0,444304	0,440764
	t-кр	2,008559	2,004045	2,002465	2,0106347	2,003241	2,004879
другого і третього курсів	t-статист.	0,617634	1,773864	0,478645	2,2362194	2,224151	2,743288
	t-кр	2,018082	2,019541	2,01174	2,0180817	2,006647	2,01174
першого і третього курсів	t-статисте	-0,82054	3,04182	2,64681	1,637613	2,406264	3,494882
	t-критичне	2,003241	2,007584	2,004879	2,0024654	2,004045	2,002465

Як видно з таблиці суттєвої різниці між результатами першого і другого курсів не простежується. За один рік навчання зниження комунікативних бар'єрів не спостерігається. Проте при зіставленні показників другого та третього курсів ми можемо спостерігати певні зрушення за шкалами «домінування негативних емоцій», «небажання зближуватися на емоційній основі», а також за загальним показником емоційних бар'єрів. Теж саме стосується і порівняння даних першого і третього років навчання. Як і у попередньому випадку, статистично значущі відмінності спостерігаються як у загальному показнику, так і за трьома наступними шкалами: «неадекватний прояв емоцій», «невизначність емоцій» та «небажання зближуватись на емоційній основі».

При статистичній обробці результатів діагностики «емоційного інтелекту» також були отримані дані, що засвідчують наявність позитивної динаміки у розвитку цієї когнітивної здібності в процесі навчання. Як видно з таблиці 5, при порівнянні результатів першого і другого курсу статистично значущі відмінності прослідковуються за шкалами «емпатія» та «розпізнавання емоцій інших людей».

Таблиця 5

Зіставлення показників емоційного інтелекту у студентів різних курсів

Порівняння результатів		Шкали методики діагностики емоційного інтелекту					
		емоційна усвідомленість	управління своїми емоціями	самотивація	емпатія	розпізнавання емоцій інших людей	загальний показник емоційного інтелекту
першого і другого курсу	t-статист	0,144249	-0,3292	0,44728	-3,82594	-2,32	-1,4815
	t-кр	2,003241	2,00247	2,00758	2,00404	2,0032	2,0032
другого і третього курсу	t-статист.	0,053896	-1,5488	-3,6324	1,28739	1,4449	-1,0354
	t-кр	2,005746	2,00958	2,02269	2,00665	2,0181	2,0211
Першого і третього курсу	t-статисте	0,203338	-1,8306	-3,7771	-2,89646	-1,4069	-2,9653
	t-критичне	2,001717	2,00488	2,00665	2,00575	2,0106	2,0106

Відносно другого та третього курсів спостерігається та ж тенденція але лише за одною шкалою – «самотивації». Беручи до уваги лише загальні показники за методикою ми бачимо, що суттєвої різниці між першим та другим, другим та третім курсами немає, в той час як різниця між першим і третім курсом є суттєвою.

У таблиці 6 наведені результати порівняння інтерактивної спрямованості. Можна побачити, що уваги заслуговує лише одна шкала – орієнтація на взаємодію і співпрацю. Статистичний показник є значущим при порівнянні другого і третього курсу та першого і третього. Особливо суттєва різниця прослідковується між студентами-початківцями та трьохкурсниками.

Таблиця 6

Зіставлення інтерактивної спрямованості особистості у студентів різних курсів

Порівняння результатів	Назви шкал діагностики інтерактивної спрямованості особистості		
	спрямованість на особистісні інтереси	спрямованість на взаємодію і співпрацю	маргінальна спрямованість

першого і другого курсів	t-статист	1,113456	-2,61169	1,667416
	t-кр	2,003241	2,010635	2,006647
другого і третього курсів	t-статист.	-1,2548	-3,96023	-1,86096
	t-кр	2,007584	2,022691	2,009575
першого і третього курсів	t-статисте	-0,16255	-8,47138	-0,17368
	t-критичне	2,002465	2,004045	2,001717

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, проведене дослідження засвідчує, що комунікативні бар'єри, як система перешкод у налагодженні продуктивної взаємодії, не лише об'єктивно присутні, а й атрибутивно позначені майбутніми психологами у процесі рефлексивного самоаналізу. Протягом трьохрічного навчання у вищій школі відбулися інтенсивні зміни в емоційній складовій комунікативної діяльності студентів, що засвідчує їх професійне зростання, формування необхідних передумов для подальшої реалізації професійних функцій. При цьому простежуються відмінності у динаміці різних аспектів емоційної складової спілкування та їх інтенсивності. Найяскравіші зміни у цій сфері відбуваються на третьому році професійного навчання. Подальші спостереження доцільно спрямувати на вивчення генези комунікативного потенціалу майбутніх психологів у наступні роки навчання та аналізі індивідуальних і гендерних відмінностей в наявності комунікативних бар'єрів та їх послабленні.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Завіниченко Н. Б. (2003) *Особливості розвитку комунікативної компетенції майбутнього практичного психолога системи освіти* : дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 175 с.
- Кокун О. М. (2012) *Психологія професійного становлення сучасного фахівця*: Монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 200 с.
- Низовець О. А. (2010) *Особистісні детермінанти розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів* : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 23 с.
- Розова Т. М. (2007) *Особливості креативних психотехнологій розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів*. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. № 4 – 5. Одеса, С. 143 – 147.
- Федотюк Т. І. (1997) *Психологічні особливості становлення емпатії як елементу комунікативної здатності практичного психолога* : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 19 с.
- Чепелева Н. В. (1998) *Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів*. *Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія*: Матеріали методологічного семінару АПН України. Київ: Гнозис, 605 с.

REFERENCES

- Zaviny`chenko N. B. (2003) *Osobly`vosti rozvy`tku komunikaty`vnoyi kompetenciyi majbutn`ogo prakty`chnogo psy`xologa sy`stemy` osvity`* [*Peculiarities of the communicative competence*

- development in a practical psychologist of the educational system*] : dy`ss. ... kand. psy`xol. nauk: specz. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psy`xologiya». Ky`yiv, 175 s.
- Kokun O. M. (2012) Psy`xologiya profesijnogo stanovlennya suchasnogo faxivcya [*Psychology of professional formation of a modern specialist*] : Monografiya. Ky`yiv : DP «Inform.-analit. Agentstvo», 200 s.
- Ny`zovecz` O. A. (2011) Osobystisni determinanty rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh psykholohiv [*Personality determinants of future psychologists' communicative competence development*]: avtoref. dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 23 s.
- Rozova T. M. (2007) Osobly`vosti kreaty`vny`x psy`xotexnologij rozvy`tku profesijno-komunikaty`vny`x zdibnostej majbutnix psy`xologiv [*Features of creative psychotechnology of development of professional-communicative abilities of future psychologists*]. Nauka i osvita: Naukovo-prakty`chny`j zhurnal Pivdenного naukovoogo Centru APN Ukrayiny`. # 4 – 5. Odesa, S. 143 – 147.
- Fedotyuk T. I. (1997) Psy`xologichni osobly`vosti stanovlennya empatiyi yak elementu komunikaty`vnoyi zdatnosti prakty`chnogo psy`xologa [*Psychological features of the formation of empathy as an element of communicative ability of a practical psychologist*] : avtoref. dy`s... kand. psy`xol. nauk: 19.00.07 Nacional`ny`j pedagogichny`j un-t im. M. P. Dragomanova. Ky`yiv, 19 s.
- Chepelyeva N. V. (1998) Stanovlennya profesijnoyi kompetentnosti v sy`stemi vuzivs`koyi pidgotovky` prakty`chny`x psy`xologiv [*Formation of professional competence in the system of university training of practical psychologists*] Psy`xologo-pedagogichna nauka i suspil`na ideologiya: Materialy` metodologichnogo seminaru APN Ukrayiny`. Ky`yiv: Gnozy`s, 605 s.

PSYCHOLOGICAL ANALYSES OF COMMUNICATIVE BARRIERS IN PROFESSIONAL COMMUNICATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Roman Pavelkiv

Doctor of psychological sciences, professor,
Head of the Department of Lifespan & Pedagogical Psychology
ORCID iD: 0000-0002-6564-4507

Valentyna Bezliudna

Candidate of pedagogical sciences, professor,
Department of Lifespan & Pedagogical Psychology
ORCID iD: 0000-0003-3276-3427

Liubov Osmak,

Candidate of psychological sciences, associate professor,
Department of Lifespan & Pedagogical Psychology
Rivne State University of the Humanities
DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi13.129

Abstract. *Development of students' communicative competence during the process of professional education is considered in the article. We focused on the study of the emotional component of communication and its development over a three-year interval. It allowed us to investigate some features of the dynamics of emotional components of communication.*

Monitoring the emotional context of interaction, understanding partners' states of mind and taking into account their reaction are the components of person's emotional intelligence and important abilities to develop within the professional education. Our results have shown that there are some positive changes in development of those abilities of third – year students, especially within the scales “Managing emotions”, “Self-motivation”, “Empathy”. These changes demonstrate the formation of dispositional basis of the professional development.

Further we analyzed the essence of communication barriers and their influence on the process of interaction in the context of professional communication. It has been found that first-year students have a tendency to produce and experience communicative barriers such as inability to manage emotions and inadequate expressing them, but there is a tendency to decreasing the occurrence of these barriers in professional communication of third –year students.

In addition to emotional component of communication the attention was paid to its motivational basis. We found that during the education student's attitudes towards the other people become more tolerant, partner-oriented.

The next explored issue was the interrelationships between rates of emotional barriers in communication, motivational orientations in interpersonal communications, interactive orientation of personality and emotional intelligence.

It has been proved that participation in the numerous training courses during the education facilitates the formation of those emotional abilities that determine the productivity of interpersonal interaction and effectiveness the client-oriented communication and reduce the communicative barriers.

Key words: *professional competency, communicative competency, communicative barrier, emotional component of communication.*

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р

З М І С Т

Барчі Б. Психологічне дослідження емоційного стану безробітних осіб.....	5
Вронська В. Історія розвитку медсестринства та удосконалення діяльності медичних сестер дошкільних навчальних закладів.....	11
Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників.....	15
Деревянко Н. «Допомога іншому» як стратегія просоціального розвитку особистості.....	20
Джеджеря О. Особливості емоційного переживання студентами актуальних ситуацій.....	25
Каргіна Н. Особливості надання психологічної допомоги особам з низьким рівнем психологічного благополуччя: можливості та обмеження.....	31
Клюйко Л. Психологічні чинники феномену суб'єктивного благополуччя та його впливу на задоволеність життям особистості.....	36
Корнієнко І. Дослідження житлового простору і його роль у емоційній саморегуляції особистості.....	42
Корчакова Н. Репутація групи як мотив дитячої просоціальності.....	48
Крюкова Л. Вплив емоційної сфери на процеси адаптації першокласника до навчального процесу..	57
Кулакова Л., Кулаков Р. Шляхи формування почуття власної гідності особистості в онтогенезі.....	64
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Психологічні особливості роботи з батьками в психотерапії дітей та підлітків.....	79
Михайлова І. Аналіз ефективності прийняття «сильної пози» як засобу корекції низького рівня самооцінки.....	75
Назаревич В. Соціальне вигнання як форма остракізації в навчальному середовищі.....	82
Омельченко Т. Експериментальне дослідження самооцінки реалізації життєвих цілей майбутніх практичних психологів.....	90
Павелків Р., Безлюдна В., Осьмак Л. Психологічний аналіз комунікативних бар'єрів майбутніх психологів	97
Примачок Л. Професійна компетентність як інструмент ефективного фахового становлення спеціаліста з фізичної реабілітації.....	106
Рудюк О. Факторна модель ціннісної структури суб'єктів освітнього процесу у вищій школі.....	116
Савуляк В. Особливості соціального сприймання у підлітковому віці.....	123
Слободянюк О., Радчук Г. Розвиток соціального інтелекту у студентів – майбутніх педагогів.....	129
Созонюк О. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів..	136
Сочинська Р. Емпіричне вивчення психологічних особливостей розвитку творчого потенціалу у підлітків.....	142
Сторож О. Роль креативності у розвитку творчої соціалізації особистості.....	147
Сукнацька А. Самотність і особливості її переживання в юнацькому віці.....	154
Коломієць Т., Тачук В. Чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості.....	159
Філоненко Д. Структура мотивації досягнень особистості ІТ-спеціаліста.....	165
Хомич І. Факторна структура особистості молодшого школяра.....	173
Нуравтсева N. Psychological features of facilitative interaction in the process of organizing dialogues at the lessons at secondary school.....	180
Чмуневич Н., Павелків В. Особливості розуміння феномену свободи в підлітковому та юнацькому віці.....	190
Щербакова О. Емоційний інтелект та академічні здібності учнів старшого підліткового віку.....	195
Відомості про авторів	201